

תרבות יהודית

Joods Leven in Europa buiten de grote steden

Filmdocumenten van het project

"Een aarde, twee tempels"

Filmmateriaal van het mysteriespel "Een aarde, twee tempels", dat op 24 juni 2000 op een groot terrein dat zich aan twee zijden van de Brama Grodzka, de stadsmuur, uitstrekt, plaatsvond. Op de plaats waar tot de Tweede Wereldoorlog Polen en joden naast elkaar op een aarde leefden. De symbolen van deze multiculturele stad zijn de beide tempels, die tegenwoordig niet meer bestaan: De Grote Synagoge en de Sankt Michael Kerk.

Tijd: 3:27.

"Er was eens"

Een scène uit het toneelstuk met de titel "Er was eens" – de geschiedenis van de verstrooide rabbijn Szlemiel, dat in ons centrum opgevoerd werd. In de hoofdrol: Witold Dąbrowski.

Tijd: 2:10.

Bouw en inwijding van de jeugdsynagoge te Groningen

De bouw en de plechtige inwijding van de jeugdsjoel in de Folkingestraat te Groningen. Het bouwterrein, de arbeiders, het optrekken van de muren, het hoogste punt, een kijkje van de Aa-toren, close-ups van bezoekers van de bouwplaats, onder wie de heer Gerzon. Opperrabbijn S. Dasberg metselt op 13 september 1939 een gedenksteen in de muur. Een kijkje in het interieur van het nieuwe gebouw en tenslotte beelden van een joodse eredienst in de jeugdsynagoge. In het zangkoor herkennen we ook de zusjes Zimet, over wie in het verhaal over joodse vluchtelingen wordt verhaald (Titel: Bouw Jeugdsjoel, Groninger Audiovisueel Archief nr.: AV0278. Maker: [M. Levie](http://www.ovmg.nl/levie/) (<http://www.ovmg.nl/levie/>) in 1939, 16mm, zwart-wit, geen geluid)

De joodse Rembrandt

Het filmfragment begint met een blik op de Vismarkt en omringende straten in Groningen aan het eind van de 19e eeuw, waar de schilder zijn jeugd doorbracht. Veel is er niet veranderd. Vervolgens zien we opnames van de mondaine badplaats Scheveningen bij Den Haag. Niet het onderwerp dat Israels boeide. Zijn aandacht ging uit naar de zwoegende vissers en hun vrouwen, die voortdurend in angst leefden. Jozef Israels stierf op 12 augustus 1911 in zijn zomerhuis in Scheveningen, vlakbij zijn woonplaats Den Haag. Hij werd begraven op de joodse begraafplaats aan de Scheveningseweg in Den Haag. (Titel: Jozef Israëls: De herontdekking van een 19e eeuwse meester; NIK Media te Hilversum; Samenstelling en regie: Annet Betsalel.)

Een leven in twee koffers: Clara Asscher Pinkhof

Aan de hand van deze documenten vertellen familieleden en andere dierbaren van Clara Asscher over het leven van deze bewonderenswaardige en veelzijdige vrouw. Het hele verhaal leidt ons vanuit Amsterdam en Groningen, Westerbork en Bergen Belsen naar Israël, waarbij fragmenten uit liedjes, gedichten, brieven en haar boeken het verhaal compleet maken.

In het fragment zien we jeugdfoto's van Clara, haar bezoek aan een zionistische jongerendag, afbeeldingen van haar publicaties en foto's van de kinderen. Na het overlijden van haar man ging zij door met schrijven, vooral de verhalenserie Rozijntje uit de Joodse Jeugdkrant bracht haar grote roem. Na het uitbreken van de oorlog verhuisde ze naar Amsterdam met haar inmiddels grote kinderen)

Fotoserie Erich Gottschalk

het gebed bij het begin van de sabbat

Filmmateriaal dat tijdens de sabbat in de Lubliner Jesjiwa op 24 juni 2004 opgenomen werd. De cantor Teodor Bikiel sprak het gebed bij het begin van de sabbat.

Tijd: 1:27.

Het model

Het model toont de oude stad met de joodse wijk uit 1939. Op het model bevinden zich meer dan 800 objecten uit het oude Lublin.

Fotos: Marta Kubiszyn

Tijd: 0:59.

Jubileum kerkeraad

Clara Asscher - Pinkhof hield niet zo van de joodse elite, maar had meer op met het gewone volk. Ter gelegenheid van de viering van een vijftienvijftigjarig jubileum (1911–1936) van de Joodse kerkeraad is deze film gemaakt. We zien een tafelrede aan het diner, waarbij onder meer rabbijn Dasberg aanwezig is, en anderen uit de elite van joods Groningen. (Titel: Viering Jubileum

Groninger Audiovisueel Archief nr.: MA0287. Maker: [M. Levie](#)

(<http://www.ovmg.nl/levie/>) in 1936, 16mm, zwart-wit, geen geluid).

Louise Gumprich richtte een joodse tennisvereniging op

Wat overbleef waren zuiver joodse verenigingen, waarvan de oprichting aanvankelijk zelfs door het Hitlerregime bevorderd werd.

Hier was het voor mensen zoals de enthousiaste sportbeoefenaar Erich Gottschalk uit Bochum of het echtpaar Gumprich uit Münster tot 1938 nog mogelijk om afleiding van een beklemmende en dreigende situatie te vinden.

In het Münsterschen nieuwsblad kan men in de zomer van 1935 de volgende verklaring lezen: De zwemvereniging Münster van 1891 wenst geen joden.

In het heerlijk gelegen rivierzwembad van de zwemvereniging Münster aan de Werse vindt de bezoeker sinds enige dagen een groot bord: Verboden toegang voor joden.

Leden en gasten zullen de vereniging, die sinds de oprichting in 1891 nooit joden als lid gevoerd heeft, dankbaar zijn, dat hier aan rust toe zijnde Duitse mensen van opdringerige joden verschoond blijven.

Louise Gumprich, die met overgave aan sport deed en lid van de sportclub Münster 08 geweest was, richtte in deze situatie een joodse tennisvereniging op, die voor een deel van de joden in Münster tot een belangrijk trefpunt werd. Hier nodigde men ook andere joodse tennisclubs uit, bijvoorbeeld uit Dortmund of Bielefeld. Zo werd aan de ene kant de verbondenheid in de joodse gemeente versterkt, maar aan de andere kant ook de isolatie ten opzichte van de overige Duitsers verder versneld.

Als reactie op verbod en uitsluiting richtten vele joden nog andere sportverenigingen op. Met deze activiteiten probeerden ze ook om zich tegen het beeld van de slappe jood, die door de nazipropaganda geschetst werd, teweer te stellen.

Veel joden sloten zich op die manier tegen de druk van het regime aaneen en probeerden tenminste onder elkaar een zo normaal mogelijk leven te leiden.

Sabbatgebed

Filmmateriaal dat tijdens de sabbat in de Lubliner Jesjiwa op 24 juni 2004 opgenomen werd. Teodor Bikiel zingt het sabbatgebed.

Tijd: 2:37.

Szeroka-straat in Lublin

De film presenteert de Szeroka-straat voor de Tweede Wereldoorlog – de grootste straat in de vroegere joodse wijk.

Fotos: Stefan Kiełsznia

Tijd: 1:40.

Van de ondergang gered!

Fragment uit een documentaire van het televisieprogramma Van Gewest tot Gewest uit 1986 begint met beelden van de Folkingestraat. Deze straat was het kloppend hart van de jodose buurt. Er waren tal van joodse middenstanders gevestigd. Aan het eind van de straat stond de trotse, in 1906 gebouwde synagoge. Na de oorlog kon de gedecimeerde joodse gemeenschap het gebouw niet langer onderhouden en was gedwongen het te verkopen. Er vestigde zich beneden in het gebouw een chemische wasserij en boven een christelijk kerkgenootschap.

Dankzij de inspanningen van een aantal mensen werd het gebouw in de jaren 1980 - 1981 gerestaureerd en opnieuw in gebruik genomen als synagoge. We zien beelden van de plechtige inwijding van de synagoge en de plaatsing van de wetsrollen in de Heilige Ark. (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid DOCID 12750)

Veemarkt in de stad Groningen omstreeks 1935

Hoewel ook niet-joden op deze veemarkten handelden, werden de markten toch gedomineerd door joodse veehandelaren. (Titel: Diverse veemarkten 1935–1940, Groninger Audiovisueel Archief. Maker: diverse filmers als Tiddens, Terpstra en Thie,

16mm, zwart-wit, geen geluid).